

Kirjastotyön arvot ja normit

Timo Kuronen

Kuronen, Timo. Kirjastotyön arvot ja normit [The values and norms of library profession]. *Informaatiotutkimus* 20(1): 3–11, 2001.

The ethical values and norms of library profession are widely known and commonly accepted. The library institution is, notwithstanding its wide public appreciation, seriously endangered due to diminishing budgets, closedowns of many libraries and many other similar dismal things. This would make sense if library profession could be regarded as a transient, semi profession without permanent value base in contrast to full-fledged professions, such as doctors and teachers, which are based on permanent values like health and learning. This article argues that the library profession is based on standing values which cannot be tied with the possible demise of welfare society. These values have their basis on the freedom of information understood in the best traditions of republicanism and communitarianism.

Johdanto

Suomen kirjastolaitos on yksi kansallisen ylpeyden kohteistamme. Se muistetaan mainita aina, kun maatumme esitellään ulkomailla tai ulkomaalaisille. Kirjastolaitoksen tosiasiallinen asema on kuitenkin hyvin epävakainen. Yleisiä kirjastoja lakkautetaan ilmeisesti kiihtyvällä vauhdilla, kirjahankinnat supistuvat, kirjastovirkoja vähennetään ja alan yleinen palkkataso on tehtävien edellyttämään koulutukseen ver-

rattuna pysynyt alhaisena.¹ Tilastotietoja katsellessa tulee pakostakin kysyneeksi, onko kirjastolaitos Suomen historiassa lyhytikäiseksi osoittautuva instituutio, jonka tarve on liittynyt lukutaidon laajentamiseen ja teollisen aikakauden hyvinvointipalveluihin.

Opetusministeriön asettama työryhmä on juuri saanut valmiiksi Kirjastopoliittisen ohjelman 2001-2004, jossa on tähän kysymykseen perusteellinen ja huolellisesti argumentoitu vastaus (Opetusministeriö 2001). Työryhmä on asettanut tavoitteekseen selvittää, millä tavoin yleiset kirjastot pystyvät käytännössä toteuttamaan kirjastoissa ja muissa säännöksissä asetetut velvoitteet tietoyhteiskunnassa. Tavoitteet tiivistyvät kysymykseen kirjastopalvelujen saatavuudesta pienimmissäkin kunnissa. Tavoitteiden saavuttamiseksi työryhmä esittää lukuisia toimenpiteitä, jotka ulottuvat hallinnollisista ja taloudellisista ratkaisuisista tietoteknisten standardien hyväksikäytön edistämiseen.

Ei ole sinänsä mitenkään yllättävää, että työryhmä pitää kirjastopalveluja välttämättöminä. Esitetyt perustelut ovat kuitenkin yhteiskuntapoliittisuutensa takia hyvin mielenkiintoisia. Työryhmä toteaa, että jos kirjastopalvelujen saatavuutta ei riittävässä määrin turvata, ikävät seuraamukset ilmenevät demokratian toimivuuden ongelmina ja kansantaloudellisina menetyksinä. Kytkeä demokratiaan on esitetty oleellisilta osin samalla tavoin kuin millä Hannu Nieminen tarkastelee joukkoviestinnän ja demokratian välistä suhdetta (Nieminen 1998). Demokratiatutkimuksen näkökulmasta katsottuna asetelma onkin sellainen, että yleiset kirjastot ja joukkoviestintä palvelevat samoja tasa-arvoisen tiedonsaannin päämääriä.

Tässä kirjoituksessa lähestyn kysymystä kirjastotyön tarpeellisuudesta ammattien (sosiologisessa kielenkäytössä: professioiden) oikeuttamisen ja ammattieettisten näkökohtien avulla. Viestinnän maailmassa ilmenevää hyvän ja pahan kierrätystä pohdittuaan Nordenstreng ja Lehtonen (1998) päätyvät aiheellisesti varoittamaan, ettei ammattietiikkaa saa käyttää sumuverhona taloudellisen tai poliitti-

---

¹Kirjahankintojen määrä Suomessa asukasta kohti laskettuna on pienentynyt peräti 27 % vuosien 1991–1999 välisenä aikana. Tämä tilastotieto todistaa kiistattomasti, että kirjastopalvelut eivät ole muuttaneet ihmisten mukana kasvu-keskuksiin. Yleisten kirjastojen tilanteesta tarkemmin ks. Kirjastopoliittinen ohjelma (Opetusministeriö 2001), tieteellisten kirjastojen vaikeasta tilanteesta ks. Nurminen 1997. Ainoan merkittävän poikkeuksen yleisestä linjasta muodostaa ammattikorkeakoulujen kirjastot.

sen vallan tavoittelussa. Eettiset arvot eivät saisi vaihtua (työ)markkinatilanteen muutosten tahdissa. Kirjastotyön ammattieettiset lähtökohdat olisi sen vuoksi pystyttävä muotoilemaan ja perustelevaan niin, että ne saavat laajan hyväksynnän myös kirjastoyhteisön ulkopuolella.

Tarkastelen aluksi professioiden ja puoliprofessioiden määrittelyä ja oikeuttamista sekä kirjastonhoitajan ammatin sijoittumista tässä jaottelussa. En erottele informaattikon ja kirjastonhoitajan ammatteja, sillä kummassakin on kyse samasta taitojen ja ammatillisten arvojen kokonaisuudesta. Laajennan tarkastelua koskemaan hyvinvointiyhteiskunnan edellyttämiä lukuisia, tyypillisesti naisvaltaisia ammatteja. Tämän johdattelun pohjalta käsittelen kirjastonhoitajan profession oikeuttamista lähinnä hoivaetiikan esille nostamien kysymyksenasettelujen avulla. Käsittelen samalla kertaa sekä profession oikeuttamista että ammattietiikkaa.

Tarkoitukseni ei ole ratkaista normien oikeuttamisen yleistä ongelmaa eikä esittää kirjastotyön normien muodostamiselle lopullisia, kiistattomia perusteita. Tarkoitukseni on ennemminkin kiinnittää huomiota siihen, että yleisesti hyväksytyt kirjastotyön ammattieettiset koodistot pohjautuvat tiettyyn tarkasti valittuun moraalifilosofiseen oppirakennelmaan, jonka universaalista pätevyyttä puolustetaan vaivihkaa sillä, että valinnan perustelut jätetään kokonaan esittämättä.

Arvot ammatin muotoutumisessa

Timo Airaksisen mukaan ammatit ”oikeutetaan viittaamalla niihin arvopäämääriin, joita ammatinharjoittaminen yhteiskunnassa palvelee ja joita ilmeisestikin voidaan pitää oikeutettuina tai muuten vastaansanomattomina” (Airaksinen 1991, 27). Tällaisia oikeutettuja tai muuten vain vastaansanomattomina pidettäviä arvopäämääriä ovat esimerkiksi lääkärin ammattiin liittyvä terveyden edistäminen ja opettajan ammattiin liittyvä sivistyksen edistäminen. Terveys ja sivistys ovat siten ammatin oikeuttamisen kannalta riittävän tärkeitä arvopäämääriä.

Varsinaiset ammatit eli professiot saavat tällä tavoin lujan perustan ja juuri tärkeiksi todettujen arvojen ansiosta ne poikkeavat puoliprofessioista, joilla ei vastaavan tasoisia arvoja ole. Airaksisen mu-

kaan ”[p]uoliprofessioista esimerkkeinä ovat insinöörit ja *informaattikot* [korostus kirjoittajan], joiden työtä ei johda mikään erityinen oma arvo” (op. cit.). Puoliprofessioille on ominaista, että niissä toimivat työntekijät omaksuvat kulloisenkin työnantajan ammattietiikan. Ammattieettiset arvot eivät ole ammatin sisäisiä, sillä Airaksisen mukaan puoliprofessioilla ei sellaisia arvoja ole.

Airaksinen käyttää noituutta ja noitavainoja historiallisena esimerkkinä kokonaan hakoteille joutuneesta professionalismista: ”Noituus ja noitavainot ovat laaja ja mielenkiintoinen ajattelun ja sen epäonnistumisen draama [...]. Voi vain kysyä, mitkä ovat ne modernit ammatit tai puoliprofessiot, joiden oikeutus on pelkkää harhaa, eli joiden toiminta palvelee luuloteltuja arvoja ja joiden tiedeperusta pettää” (Airaksinen 1991, 39). Airaksinen ei suoranaisesti mainitse informaattikkoja noituuden yhteydessä erityisenä epäilyksen kohteena. Silti voidaan Airaksisen analyysin perusteella vähintäänkin kysyä, onko informaattikojen (ja ehkä laajemminkin kirjastonhoitajien ja muiden kirjastoalan ammattilaisten) ammattikunta sellainen puoliprofessio, jonka oikeutus tulisi vakavalla tavalla asettaa kyseenalaiseksi.

Airaksisen tekstistä on pääteltävissä, että hänen epäilyksensä kohdistuu insinöörien ja informaattikojen ohella erityisesti sellaisiin uusiin naisvaltaisiin ammatteihin, jotka tavalla tai toisella liittyvät hoivatyöhön tai yleensä sosiaalitoimeen ja joille on alettu antaa tai vähintäänkin vaatia yliopistotasosta koulutusta. Hoivan tarve tai antaminen ei Airaksisen ajattelutavan mukaan voi toimia profession oikeuttamisen arvoperustana.

Kysymystä hoiva-ammattien, kirjastoalan ja yleensäkin naisvaltaisten alojen professionaalista oikeutuksesta voidaan luontevasti lähestyä myös hyvinvointiyhteiskuntaa koskevan keskustelun näkökulmasta. Suomalaisessa yhteiskunnassa on meneillään historiallinen prosessi, jossa vakaaksi ja turvallisiksi uskottu hyvinvointivaltio vähitellen murenee ja muuntuu minimaalisen valtion ympärille rakentuvaksi riskiyhteiskunnaksi. Riskiyhteiskunnalla tarkoitetaan tässä sitä modernisaation kehitysvaihetta, joka ilmenee muun muassa lisääntyvinä vaatimuksina työvoiman liikkuvuuden ja joustavampien työehtojen suhteen. Tätä kysymystä ovat perheongelmien ja varsinkin naisten työtilanteen osalta tutkineet Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (Beck 1992; Beck & Beck-Gernsheim 1995).

Hyvinvointivaltion muuntuminen riskiyhteiskunnaksi kytkeytyy selvimminkin työn yhteiskunnan muuttumiseen. Idea täystyöllisyydestä

yhteiskunnallisena tavoitteena eli Euroopassa muutaman vuosikymmenen ajan toisen maailmansodan jälkeen. Tästä ideasta ollaan luopumassa ja Beckin mielestä muutos on lopullinen (Beck 2000). Tätä taustaa vasten Pekka Sulkusen hyvinvointivaltiolle antama määritelmä on uskottava ja ymmärrettävä varsinkin nyt, kun koko ajattelutavasta ollaan luopumassa. Sulkusen mukaan hyvinvointivaltion rakentamisen selitys on, ”että se on sekä suoraan että epäsuorasti osa palkkatyön yleistymistä. Muut sosiaaliset tukijärjestelmät palkkatyön ulkopuolella eivät ole yksinkertaisesti mahdollisia” (Sulkunen 1993, 215).

Jos Sulkusen esittämän päättelyn esittää hyvin yksioikoisessa ja suorasukaisessa asussa, se kuuluu seuraavasti: Niin kauan kun liukuhihnoilla tarvittiin pienipalkkaisia naisia, rahaa riitti erilaisiin sosiaalituen muotoihin, joista alettiin käyttää eufemistista nimitystä hyvinvointivaltio. Naisille oli nimittäin pakko järjestää työssä käymisen mahdollisuus ja juuri se edellytti äitiyslomia tukijärjestelyineen, kunnallista päivähoitoa, terveyskeskuspalveluja, sairausvakuutusta jne. Lisäksi naisille piti järjestää maksutonta lukemista vähäisen vapaaajan viihdykkeeksi. Tämä varsin laaja sosiaali- ja osittain sivistyssektori loi sitten omasta puolestaan runsaasti työpaikkoja juuri pienipalkkaisille naisille.

Hiukan saman tapaisen tulkinnan esittää myös Riitta Julkunen (Julkunen 1993; Julkunen 1995). Julkunen käsittelee ongelmaa tietysti paljon eriytyneemmin. Hän pohtii varsinkin naisia tämän muutoksen ristiriitaisina subjekteina tyyliin: porvarisrouvat vs. maatyöhön tottuneet kaupunkeihin muuttajat. Profiioihin liittyen Julkunen kysyy: ”Ovatko professiot julkisen kassakriisin viaton uhri vai suorastaan villakoiran ydin? Julkisen sektorin (sietämätön) ekspansio kun on (uusoikeistolaisittain) nähty paitsi demokratian kyvyttömyytenä rajoittaa sen kasvua myös professionaalisen itseintressin seurauksena. Juuri professiot, väitetään, ovat saaneet aikaan palvelujärjestelmän, joka on byrokraattinen, tuhlaileva ja tehoton” (Julkunen 1994).

Airaksisen, Sulkusen ja Julkusen analyysit yhdistämällä voitaisiin tehdä johtopäätös, että informaattikot ja kirjastonhoitajat muodostavat hyvinvointivaltiolle tyypillisen väistyvän puoliprofession, jonka olemassaoloa ei oikeuta mikään pysyvä yhteiskunnallinen arvo. Tällaisessa päättelyssä on kuitenkin vakava looginen heikkous. Sekä johtopäätös että sen tärkein perustelu ovat seurausta yhteisestä selittäjästä, joka ei tässä tule lainkaan mainituksi. Taustalla on ni-

mittäin itsestäänselvyydeksi oletettu liberalistinen, yksilöoikeuksia (yli)korostava ajattelutapa. Palaan tähän usein esille tulevaan päätelyvirheeseen jäljempänä.

Kirjaston vai kirjastonhoitajan etiikka?

Kirjastojen ja kirjastonhoitajien eettiset koodistot eivät välttämättä ole yksi ja sama asia. Jos koodistojen eroavuutta haluaa kärjistyksen avulla havainnollistaa, voi pohtia vaikkapa hyökkäyssotaa käyvän armeijan ja yksittäisen sotilaan kunnioittamien arvojen välisiä eroja. Armeijan tavoitteena on vihollisen tuhoaminen, sotilas saattaa olla uskonnollisten syiden takia kokonaan tappamista vastaan. Sotilaan tavanomainen ammattietiikka voi siten yksittäisen sotilaan kannalta olla täysin mahdoton omaksua. Kirjastolaitoksen sisällä mahdolliset näkemyserot eivät varmasti ole näin dramaattisia. Silti selviäkin eroja voi esiintyä.

Bruce E. R. Thompson käsittelee artikkelissaan USA:n sikäläisen painatuskeskuksen (GPO, Government Printing Office) vaatimuksia joidenkin yksittäisten julkaisujen poistamiseksi kirjastoista (Thompson 1994). Thompson on väitellyt filosofiasta tohtoriksi ja artikkelin kirjoittamisen aikana hän toimi kirjastonhoitajana. Thompson kuvaa ongelmatilannetta, jossa kirjastonhoitajan henkilökohtaiset arvot ja virkatietä tulevat toimintaohjeet saattavat joutua selvään ristiriitaan.

Thompson toteaa artikkelinsa aluksi, että aika-ajoin liittovaltion julkaisuista vastaava ylin viranomais (U.S. Superintendent of Documents) lähettää kirjastoille vaatimuksen tiettyjen dokumenttien poistamisesta ja hävittämisestä. Vaatimukset perustuvat vaihteleviin syihin mutta oleellista on, että ne saattavat edustaa sensuurin muotoa, joka on ristiriidassa ALA:n (American Library Association) ammattieettisen koodiston kanssa. Koodiston toisen kohdan mukaan: ”*We uphold the principles of intellectual freedom and resist all efforts to censor library resources*”.

Thompson selostaa useita esimerkkitapauksia ja esittää jokaisen yhteydessä myös oman näkemyksensä siitä, pitäisikö poistovaatimukseen suostua vai pitäisikö dokumentit edelleen säilyttää kirjastossa. Esimerkeistä ensimmäinen koskee liittovaltion dokumenttia, jossa annetaan ohjeita liiallisiksi osoittautuneiden maksusuoritusten varalta.

Kyse on siis tilanteista, joissa liittovaltion viranomaiset ovat maksaneet vahingossa liikaa kansalaisille jotain korvauksia. Thompsonin mielestä dokumentti ei paljasta mitään sellaista arkaluontoista tietoa, joka vaarantaisi yleisen turvallisuuden. Kyse on pikemminkin viranomaisten kannalta hyvin kiusallisesta ilmitulosta. Thompsonin mielestä riittäviä perusteita dokumentin hävittämiselle ei ole. Jonkin toisen esimerkin yhteydessä Thompson asettuu kannattamaan dokumentin poistovaatimusta.

Thompsonin loppupäätelmät ovat mielenkiintoisia. Hän toteaa, että poistovaatimuksiin ei tule suhtautua itsestäänselvyyksinä eikä ainakaan noudattaa niitä kritiikittömästi. Lähtökohtana tulee ennemminkin pitää sitä, että GPO:n lähettämä aineisto pidetään lukijoiden käytettävissä ja ainoastaan poikkeustapauksissa poisto- ja hävityspyyntöihin on perusteltua suostua. Thompson viittaa Martin Luther Kingin ajatuksiin, kun hän sanoo, että kansalaisvastarintaa ei tällaisissa tapauksissa saa tehdä salakavalasti vaan se on tehtävä täysin avoimesti ja mahdolliset seuraamukset on otettava vastaan tyynesti.

Tästä lyhyestä esimerkkiasetelmasta on helposti pääteltävissä, että yhtenäistä ja kaiken kattavaa kirjastojen tai tietopalvelun eettistä koodistoa on vaikea laatia. Oikein tekemistä voidaan tarkastella hyvin monella toiminnan ja abstraktisuuden tasolla. Yleisellä tasolla asetettujen, sinänsä selkeiden ja johdonmukaisten normien soveltaminen arkipäivän käytännöllisten ongelmien keskellä saattaa johtaa ristiriitoihin. Instituutioiden 'viralliset' normit voivat yksittäistapauksissa poiketa merkittävästi instituutioissa työskentelevien ihmisten hyväksymistä normeista.

Oleellista on nähdä, että normit voivat olla ristiriitaisia ja että normeja voidaan perustella (oikeuttaa) erilaisista lähtökohdista käsin. Instituutio saattaa oikeuttaa norminsa tulosjohtamisen viitekehyksen pohjalta, kirjastonhoitajan normit saattavat pohjautua humanistiseen traditioon ja pluralistisen kulttuurin perinteeseen. Normit eivät kuitenkaan minkään välttämättömyyden pakosta ole ristiriidassa keskenään. Kirjastojen ja kirjastonhoitajien eettiset koodistot voivat olla myös sopusoinnussa keskenään. Esimerkkeinä sellaisista kirjastolaitoksen normeista, joita myös kirjastonhoitajat voivat hyvällä omalattunnolla tukea, ovat Ranganathanin viisi kirjastotieteen peruslakia ja UNESCO:n *Public Library Manifesto*.

Jos kirjastolaitoksen ja kirjastonhoitajien eettiset koodistot osoitautuvat olevan ristiriidassa keskenään, päädytään kysymykseen siitä,

miten normit oikeutetaan tai tulisi oikeuttaa. Tähän kysymykseen palataan artikkelin loppupuolella. Sitä ennen tarkastelen kirjastonhoitajien tyypillisiä eettisiä koodistoja.

Kirjastotyön etiikka

Vanhimmat kirjastonhoitajien eettiset koodistot luotiin Yhdysvalloissa jo 1900-luvun alussa. Niitä ovat mm. The Librarian's Canon of Ethics (1909), Code of Ethics ja The Library Bill of Rights (1938). Ainakin kaksi viimeksi mainittua ovat tarkistetussa muodossa edelleen käytössä. Uudempia koodistoja ovat The Statement of Professional Responsibility (1981) ja Code of Practice for Information Brokers (1993) (näiden esittelystä tarkemmin ks. Kytömäki 1996).

Suomessa kirjastojärjestöjen asettama Kirjastotyön etiikan työryhmä laati *Kirjastotyön periaatteet*, jotka löytyvät mm. Kirjastolehdestä vuoden 1989 ensimmäisestä numerosta. Marjatta Okko on rai-lakkaaseen tyyliin tuulettanut työryhmän kielenkäyttöä ja esittänyt omat jatkopohdiskeluun kannustavat näkemyksensä (Okko 1987). Pyrin omalta osaltani tämän artikkelin myötä jatkamaan keskustelua ja hiukan laajentamaan näkökulmaa.

Erot kirjaston näkökulman ja kirjastonhoitajan näkökulman välillä näkyvät selvästi mm. The Library Bill of Rights (kirjaston näkökulma) ja Code of Ethics (kirjastonhoitajan näkökulma) -julistuksista. Niissä löytyy luonnollisesti yhtäläisyyksiä ja päällekkäisyyksiä, mutta myös erot ovat selvät.

The Library Bill of Rights korostaa aineiston monipuolisuutta, tarjonnan tasapuolisuutta, sensuurin välttämistä, vapautta tietoon, kirjaston eri palvelujen tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Koodisto kohdistaa keskeisimmät vaatimukset nimenomaan kirjastolle ja sen kokoelmille. Se ei suoranaisesti käsittele kirjastonhoitajien työtä eikä kohdistaa vaatimuksiaan suoraan kirjastonhoitajille.

Code of Ethics on kirjoitettu suoraan me-muodossa ("We provide the highest level of service to all library users...") ja se kohdistaa sanansa 'meille kirjastonhoitajille'. Koodisto korostaa palvelun korkeaa laatutasoa, kokoelmien huolellista hoitoa, palvelun luottamuksellisuutta, henkilötietojen suojausta, tiedonvapautta, työtovereiden arvossapitoa, pyyteettömyyttä, henkilökohtaista sekaantumattomuutta ja ammattitaidon ylläpitämistä. Koodisto toisin sanoen tuo kir-

jastonhoitajan aktiivisena ja ammattitaitoisena välittäjänä kirjaston kokoelmien ja tietoa haluavan asiakkaan väliin.

The Statement of Professional Responsibility (The Council of the American Library Association) sisältää neljä peruskriteeriä, jotka ovat 1) palvelun korkea laatu, 2) eturistiriitojen välttäminen, 3) luottamuksellisuus ja 4) informaation (tiedon) käyttöön saanti. Eturistiriitojen välttämiseksi tarkoitetaan muun muassa sitä, että kirjastonhoitajien tulee säilyttää itsenäisyytensä esimerkiksi suhteessa aineiston tai järjestelmien toimittajiin, työnantajan ja kirjastonhoitajan välille ei saa syntyä eturistiriitaa eikä kirjastonhoitaja saa käyttää työssään saamia tietoja taloudellisesti tai muutoin sopimattomalla tavalla hyväkseen.

Code of Practice for Information Brokers (The European Association of Information Services) jakaantuu kahteen osaan, joista ensimmäinen käsittelee toiminnan eettisiä periaatteita ja toinen asiakaspalvelun laatua. Eettisissä periaatteissa keskeisiä ovat luotettavuus, luottamuksellisuus (vrt. etujen ristiriita), liiketoiminnan eettisyys ja puolueettomuus. Luotettavuuteen (integrity) liittyy velvoite toimia vilpittömästi, rehellisesti ja humanisti. Asiakkaiden toimet on pidettävä luottamuksellisina, eikä toimeksiannossa saatuja tietoja saa käyttää väärin. Liiketoiminnan eettisyys edellyttää, että toimintaa harjoitetaan vain laillisiin tarkoituksiin. Puolueettomuus edellyttää asiakkaiden tasapuolista ja reilua kohtelua.

Kirjastotyön ammattieettiset koodistot sisältävät siten suuren joukon käsitteitä, jotka kaikki vaikuttavat hyviltä ja kannatettavilta. Käsitteet voitaisiin ehkä ryhmitellä muutaman yläkäsitteen avulla ja käsitteiden keskinäistä tärkeysjärjestystä saattaisi olla mielenkiintoista pohtia. Tärkeämpi kysymys kuitenkin koskee kaikkien näiden eettisten velvoitteiden mahdollista yhteistä alkuperää tai selittäjää. Voisiko olla niin, että kaikki nämä koodistot edustavat yhtä yhtenäistä ajattelutapaa? Jos niin on, silloin olisi tärkeää pohtia vaihtoehtoisten lähestymistapojen mahdollisuutta.

Kun kaikki nämä koodistot yrittää sovittaa yhteen, niistä todella nousee esiin eräänlainen yhteinen ydinajatus. Sen ajatuksen voi kiteyttää kolmeen sanaan: avoimuus, neutraalisuus ja yksityisyys. Jokaisen kirjaston asiakkaan tulee saada käyttöön haluamaansa aineistoa. Kirjastonhoitaja ei saa ohjailla omilla näkemyksillään asiakkaan valintapäätöstä. Asiakas toimii aina yksilönä ja hänen tulee voida luottaa siihen, että aineiston valinta ja muut henkilökohtaiset asiat

pysyvät salassa. Lyhimmin sanottuna: kirjastonhoitajien tulee turvata yhteiskunnassa tarjolla olevan tiedon yksityinen kuluttaminen.

Kirjastotyötä voitaisiin kuitenkin lähestyä myös toisenlaisesta näkökulmasta. Päivi Kytömäki johdattelee tähän toisenlaiseen ajatteluun seuraavaan tapaan: ”Kirjastohenkilökunta on usein ottanut passiivisen tai neutraalin roolin sovittuun politiikan toteuttajana. Viime aikoina käydyssä keskustelussa on aivan aiheellisesti mietitty sitä, voivatko kirjastoammattilaiset enää pidättäytyä tässä passiivisessa ja neutraalissa roolissa. Eikö meidän, tiedonlähteiden äärellä työskentelevien moraalinen vastuu olisi esimerkiksi nykyisessä riskiyhteiskunnassa tukea kriittisen tiedon saantia, kuten useat alan tutkijat meillä ja muualla ovat jo esittäneet” (Kytömäki 1996).

Tämä toisenlaisen lähestymistavan mahdollisuus ei suinkaan tarkoita sitä, että edellä suppeasti esiteltyjen koodistojen velvoitteet pitäisi hylätä tai ne olisivat jotenkin kyseenalaisia. Luultavaa on, että niitä kaikkia tarvitaan muodossa tai toisessa. Toisenlaisen lähestymistavan mahdollisuus saattaa pikemminkin merkitä sitä, että edellä esitellyt koodistot jättävät joitakin oleellisia näkökohtia kokonaan vaille tarkastelua. Toinen mahdollisuus on, että koodistoissa saattaa olla sellaisia velvoitteita, jotka on ensin suhteutettava johonkin tärkeämpään velvoitteeseen. Esimerkiksi juuri neutraalisuus saattaa olla sellainen asia, jota ei voi tukea itseisarvoisesti vaan suhteessa ja alistaisesti johonkin sitä tärkeämpään tavoitteeseen.

Kirjastoetiikan luonne

Ennen kuin yritän mennä pidemmälle vaihtoehtoisen lähestymistavan mahdollisuuden etsimisessä, teen pienen syrjähyppyn moraalifilosofian puolelle. Ammattieettisten koodistojen esittelyn jälkeen on nimittäin paikallaan kysyä, mikä tekee edellä esitetyistä kysymyksenasetteluista nimenomaan eettisesti merkittäviä. Pinnallisesti tarkastellen näyttäisi siltä, että valtaosa koodistojen velvoitteista liittyy pelkästään tavanmukaiseen ammattitaitoon. Jos kirjastonhoitaja tekee työnsä riittävän ammattitaitoisesti hän samalla tulee tahtomattaankin toimineeksi ammattieettisten koodistojen mukaan. Mistä siis syntyy ammattieettisten koodistojen eettisyys?

Vladimir Zwass on laajassa *Encyclopedia*-artikkelissaan esitellyt monipuolisesti informaatiojärjestelmiin liittyviä eettisiä ongelmia

(Zwass 1996). Zwass kirjoittaa hyvin tyypillisellä ja juuri sen vuoksi esimerkiksi kelpaavalla tavalla. En puutu tässä niinkään Zwassin eettisiin kysymyksenasetteluihin sinänsä vaan katson, millä tavalla hän perustelee lähestymistapansa.

Zwass jakaa aluksi ihmisen yksittäiset toimet kolmeen ryhmään: laillisuuden alue (legal domain), eettinen alue (ethical domain) ja harkinnanvarainen alue (discretionary domain). Zwassin mukaan toimiiin liittyvä valinnan vapaus lisääntyy alueiden luettelemisjärjestyksessä. Tämän ymmärtää helpoimmin, kun ajattelee, että suurin osa ihmisen normaalista toiminnasta on luonteeltaan sellaista, että toimiin ei liity sen enempää eettisiä kuin oikeudellisiakaan ongelmia. Jos ihmisen jokainen toimenpide aiheuttaisi esimerkiksi moraalisia tunnontuskia, elämisestä ei tulisi käytännössä mitään. Vain pieni osa ihmisen toimista lankeaa siten eettisen alueeseen. Ja edelleen: vieläkin pienempi osa toimista on sellaisia, että ne johtavat oikeudellisiin seuraamuksiin. On lisäksi todennäköistä, että valtaosa viimeksi mainituista toimista kuuluu samalla myös eettisen alueeseen.

Zwass jakaa eettiset teoriat seurauseettisiin (utilitarismi) ja velvollisuuseettisiin (deontologinen etiikka). Ensiksi mainituista hän toteaa lyhyesti, että tavoiteltu ”suurin mahdollinen hyvä suurimmalle mahdolliselle ihmisjoukolle” on ongelmallinen, sillä hyvän määrittäminen ja mittaaminen on vaikeaa. Velvollisuuseetiikan näkökohdat Zwass esittelee huomattavasti yksityiskohtaisemmin ja koko artikkelin loppuosa rakentuu näiden näkökohtien varaan. Zwassin luettelemat näkökohdat, kuten yksilön perusoikeudet, yksityisyyden ja omaisuuden suoja, sananvapaus ja oikeus tietoon, ovat länsimaisen liberalismiin ydinkysymyksiä. Zwass toisin sanoen ottaa poliittisen liberalismiin opit eettisen ajattelunsa lähtökohdaksi perustelematta tätä valintaa millään tavalla.

Zwassin omaksuma lähestymistapa on hyvin yleisesti käytetty. Zwass ei suinkaan ole ainoa kirjoittaja, joka näin menettelee. John Rawlsin tunnetuin teos *Oikeudenmukaisuusteoria* perustuu aivan vastaavaan ajattelutapaan (Rawls 1971). Jos Rawlsin ja Zwassin sanoman esittää tiivistetysti, kysymys on seuraavasta: velvollisuuseettinen moraalifilosofia muodostetaan joukosta menettelytapaohteita, joiden noudattaminen kuitenkin edellyttää tiettyjen perusvaatimusten toteutumista. Nämä mainitsematta jäävät perusvaatimukset ovat kuitenkin koko ongelman ydin. Moraalifilosofiassa tullaan nimittäin tällä tavoin sanattomasti edellyttäneeksi, että toimijat käyttäytyvät juu-

ri sillä tavalla kuin länsimaisen liberalismiin periaatteiden mukaisesti oletetaan käyttäytyttävän (kriitikistä tarkemmin ks. Sandel 1982). Kyseessä on toisin sanoen kehäpäättely: moraalifilosofia perustellaan vallitsevalla käyttäytymistavalla ja sen jälkeen moraalifilosofian avulla oikeutetaan tämä samainen käyttäytymistapa.

Lähes poikkeuksetta kaikki kirjastoettiset koodistot, kuten ammattieettiset koodistot yleensäkin, perustuvat liberalistiseen maailmankatsomukseen: deontologiseen liberalismiin (Sandel 1982). Sen ajattelutavan mukaan ihmisellä on oikeus vapaasti pyrkiä itse valitsemaansa päämäärään, kunhan hän ei estä muita ihmisiä tekemästä samoin. Tällä ajattelutavalla on pitkä historia, jossa moraalifilosofia (MacIntyre 1985; Sandel 1982) ja poliittinen yhteiskuntateoria (demokratian teoria) (Held 1987; Sandel 1996) ovat kehittyneet rinta rinnan. Liberalistisessa ajattelutavassa on paljon myönteistä ja sen vuoksi on varottava hylkäämästä sen kiistattomia saavutuksia. Liberalismissa on kuitenkin myös ongelmansa. Erityisesti amerikkalaisessa yhteiskunnassa vahvempien oikeuksien suojaaminen on johtanut köyhyyden, lukutaidottomuuden ja yhteiskunnallisen välinpitämättömyyden lisääntymiseen (Bellah et al. 1992; Sandel 1996).

Ajatus autonomisesta ihmisestä on kuitenkin pelkkä poliittinen illuusio. Saattaa nimittäin olla, että on olemassa vain yksi ainoa asia, joka ihmisestä pystytään täydellä varmuudella sanomaan: ihminen on täysin riippuvainen muista ihmisistä. Länsimainen filosofia on pyrkinyt koko päättäneen vuosituhannen ajan todistelemaan päinvastaista, joskin kehnolla menestyksellä. Ihminen ei ole autonominen, muista riippumaton, kuten länsimainen liberalismi/individualismi väittää. Ihminen on koko elämänsä ajan mitä suurimmassa määrin riippuvainen hyvin monista muista ihmisistä. Tällä asialla on myös kääntöpuoli, joka liittyy tuotannollisen teknologian kehitykseen. Tuotannollisessa toiminnassaan ihminen yhä enemmän aiheuttaa seuraamuksia, joiden kantavuus ylittää kaikki aikaan ja paikkaan liittyvät perinteiset käsitykset (Beck 1992; Jonas 1984).

Moraalifilosofian kehittämisessä ensisijaiseksi lähtökohdaksi tulisi sen vuoksi ottaa keskinäinen riippuvuus ja siitä luonnollisella tavalla seuraava vastuullisuus. Vasta toissijaisesti etiikassa voidaan pohtia ihmisen yksityisyyttä. Ihminen voi nauttia suhteellista yksityisyyttä vain sen yhteisön sisällä, jonka hyvinvoinnista hänen oma hyvinvointinsa on riippuvainen ja jonka hyvinvointiin hän itse on velvollinen myötävaikuttamaan. Vain sellainen henkilö, joka hoitaa oman osuu-

tensa yhteisöllisistä velvollisuuksista, on oikeutettu suhteelliseen yksityisyyteen, yksityisomaisuuden suoja muiden yksilöoikeuksien mukaan luettuna.

Kirjastotyön normien oikeuttaminen

Kirjastotyön eettiset normit eivät siis tule oikeutetuiksi pelkästään sillä, että niiden sanotaan olevan deontologisen etiikan teorian mukaisia. Jos tällainen oikeuttamisen tapa hyväksyttäisiin, aivan yhtä hyvin perustein voitaisiin hyväksyä myös sellainen oikeuttamisen tapa, että eettisten normien todettaisiin olevan sopusoinnussa länsimaisen markkinatalouden vaatimusten kanssa. Normeja ei todellakaan voi oikeuttaa pelkästään julistamalla ne päteviksi tai vetoamalla johonkin rinnakkaiseen, samankaltaisesta päättelystä lähtevään normistoon.

Normit on oikeutettava jollakin sellaisella tavalla, joka ei ole suoranaisesti riippuvainen kyseisistä normeista. Tämä on yleisemmällä tasolla moraalifilosofian ytimessä oleva ongelma, johon ei ole mitään lopullista ratkaisua. Ongelma palautuu osittain siihen, onko 'oikein' ensisijainen 'hyvään' verrattuna – näinhän muun muassa Kant ja Rawls väittävät – vai olisiko mahdollista keskustella esimerkiksi hyvän elämän (ihmisarvoisen elämän) tunnusmerkeistä tai vähimmäisvaatimuksista, jotka voisivat toimia normien oikeuttamista koskevan keskustelun lähtökohtina.

Hoivaetiikan (välittämisen etiikan?) tärkein oivallus on siinä yksinkertaisessa asiassa, että ihmiset tarvitsevat koko elämänsä ajan toisiaan fyysisen, sosiaalisen ja kielellisen yhteisön muodossa. Eettiset normit ja moraalinen ajattelutapa on sen vuoksi rakennettava ensisijaisesti keskinäisen riippuvuuden pohjalta. Velvollisuusetiikan ja hoivaetiikan erot jossakin yksittäistapauksessa eivät välttämättä ole suuria. Periaatteellinen ero on kuitenkin hyvin suuri.

Joan Tronton mukaan tärkein askel hoivaetiikan tiellä otetaan silloin, kun ihmiset mielletään keskinäisesti riippuviksi olennoiksi (Tronto 1993, 161–172). Samalla hetkellä ajatus ihmisestä autonomisena ja riippumattomana olentona pakostakin muuttaa luonnettaan. Autonomisuus ei enää ole ihmisyyden perusluonteen määritelmään kuuluva olennainen piirre. Autonomisuudesta tulee tavoite, johon kohtuuden rajoissa pyritään keskinäisen riippuvuuden pohjalta. Tämä on se

näkökulma, jonka jokainen äiti tietää sen syvemmin asiaa pohtimatta mutta joka on täysin vieras deontologiselle (miesten keksimälle) liberalismille.

Kysymys on siis samalla kertaa kielellisestä muutoksesta, eli tavasta nimetä asioita ja keskustella niistä, ja myös käytännöllisestä asiasta, eli siitä, että hoivaetiikka on mitä suurimmassa määrin käytännöllinen asia. Tronto toteaa, että on jossakin määrin ironista, että universaaliksi tarkoitettun (deontologisen) moraalisen teorian voima tekee siitä kyvyttömän ratkaisemaan mitään käsillä olevista tärkeistä moraalisisista ongelmista. Mitä pidemmälle teoriaa on toisin sanoen pystytty kehittämään, sitä vähäisemmät ovat teorian soveltamismahdollisuudet todellisiin ongelmiin. Hoivaetiikka on poliittisen filosofian teoria, joka rakentuu käytännön pohjalta, se toteutuu käytännön toimina. Hoivaetiikassa teoriaa ja käytäntöä ei pystytä lainkaan erottamaan toisistaan.

Miten tästä päättelystä voidaan sitten päästä kirjastotyön eettisten normien pohdiskeluun? Siirtyminen hoivaetiikasta kirjastoetiikkaan vaatisi varmasti yksityiskohtaisemman käsittelyn kuin mihin tässä yhteydessä on mahdollisuus.

Informaatio ja tieto ovat kielellisiä ilmiöitä ja sen vuoksi jo lähtökohtiensa puolesta yhteisöllisiä. Yksilöllistä (ainutkertaista) kieltä ei voi olla olemassa, kieli on keskinäisen kommunikaation väline. Ihmisen hankkima ja luoma uusi tieto perustuu suurimmalta osin toisten ihmisten tuottamaan informaatioon. Ihmisen oma kontribuutio on parhaimmillaankin hyvin rajallinen. Tästä seuraa, että informaation on kuuluttava kaikille, jolloin jokainen saa siltä osin tarpeelliset edellytykset oman tietämisensä kehittämiseen.

Informaation yksityinen omistaminen (kaikille kuulumisen vastakohtana) tarkoittaa sitä, että ihminen kerää itselleen toisten tuottamaa informaatiota, omaksuu siitä osan tiedoksi, muuntaa tietonsa informaatioksi (tavallisimmin tekstiksi), ja mahdollisen oman pikuruksen lisäyksensä takia alkaa kutsua tuottamaansa informaatiota yksityisomaisuudekseen. Yleisellä tasolla tarkasteltuna tämä toisten tuottaman informaation muuntuminen yksityisomaisuudeksi on täysin vailla mieltä. Siihen liittyy kuitenkin koko joukko yksityiskoh-
tia, jotka ovat historiallisesti kehittyneen työnjaon takia käytännössä hyvin ongelmallisia (erityisesti taiteellinen luominen ja sen palkitseminen).

Kirjastotyön etiikkaa pohdittaessa lähtökohtana olisi pidettävä sitä, että tietäminen on yhteisöllistä ja informaatio kuuluu kaikille. Kun tämän tietämisen yhteisöllisyyden rinnalle otetaan hoivaetiikka, aletaan puhua yhdestä ja samasta asiasta. Hoivaetiikka tarkastelee keskinäistä riippuvuutta ja vastuunkantamista sosiologian ja antropologian näkökulmasta. Kirjastotyö toteuttaa osan tämän samaisen hoivaetiikan edellyttämästä käytännön työstä varmistamalla, että kaikilla on riittävät mahdollisuudet lukemiseen, oppimiseen ja tietojen saantiin sellaisista asioista, jotka ovat henkilölle itselleen ja merkityksellisille toisille tärkeitä (ks. tietojen saannista tarkemmin Kautto 1996 ja tietoon liittyvästä oikeudenmukaisuudesta Kuronen & Pekkarinen 1995).

Informaatio luonteeltaan yhteisöllisenä julkishyödykkeenä kuuluu siis kaikille (julkishyödykkeen määrittelystä tarkemmin Tuomala 1997). Yhteisen informaation avulla itse kukin voi kartuttaa henkilökohtaista tietämystään (muuttaa informaatiota tiedoksi) ja jalostaa sitä kykyjensä mukaan ymmärrykseksi tai peräti viisaudeksi (Haywood 1995). Koska tietäminen voi perustua ainoastaan yhteisölliseen informaatioon, siihen väistämättä liittyy velvollisuus osallistua tämän yhteisen informaatiovarannon kartuttamiseen omalla osuudella.

Tällä päättelyllä on selvä seurausvaikutus kirjasto- ja informaatioalan eettiselle ajattelulle. Kuten aikaisemmin jo totesin, tämä ei johda siihen, että nykyisten ammattieettisten koodistojen normit pitäisi hylätä. Ne ovat käyttökelpoisia edelleenkin. Aivan analogisella tavalla Tronto toteaa hoivaetiikasta, että se voi toimia asianmukaisesti vain demokraattisessa, avoimessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa. Kysymys on enemmänkin asioiden painottamisesta ja eräänlaisen kiintopisteen asettamisesta. Jos informaation maksuttomuus ja avoimuus hyväksytään kaikkiin muihin tavoitteisiin vaikuttavana perusvaatimuksena, tämä vaatimus tavallaan sävyttää eettisen koodiston uudella tavalla.

Esimerkin omaisesti voidaan tarkastella neutraalisuuden vaatimusta. Nykyiset koodistot edellyttävät, että kirjastonhoitaja ei saa ohjailta asiakkaan valintoja omilla näkemyksillään. Tämä vaatimus on hyvin vahvasti perusteltu liberalismiin yleisissä opeissa (Sandel 1996). Keskinäistä vastuuta kantavissa yhteisöissä neutraalisuus ei kuitenkaan voi olla ehdoton yleisperiaate. Kirjastonhoitajien on tarpeen tullen pystyttävä asiakkaan apuna arvioimaan käytettävissä ole-

van informaation kattavuutta ja mahdollista yksipuolisuutta tai jopa valheellisuutta kaupallisen tarjonnan puutteiden tai vinoutumien takia.

Kansainvälisesti ajatellen oikeus maksuttomaan informaatioon on vaihtoehtoisen etiikan seurausvaikutuksista sekä vaativin että josain mielessä itsestään selvän. Ajateltakoon aluksi vaikka kehitysvuon perusongelmaa, eli varakkaiden ihmisten vähäistä halukkuutta osallistua köyhempien auttamiseen. Ongelmahan on yksinkertaistettuna siinä, että useimpien ihmisten mielestä olisi mukava antaa, mutta ei ole lainkaan mukavaa luopua – ei ainakaan mistään sellaisesta, jonka on kovalla työllä tai säästämällä itselleen saanut. Rahan antamisessa on juuri tämä ongelma: kun rahan antaa, siitä on samalla luovuttava. Informaatio on kuitenkin sellainen hyödyke, jonka voi luovuttaa toiselle ilman, että siitä tarvitsee itse luopua. Itse asiassa informaatio on ihmiskunnan tuotannollisen ja teknologisen historian ensimmäinen tuote, joka täyttää tämän vaatimuksen.

Kehitysmaiden auttamisessa ja globaalin epätasapainon hitaassa korjaamisessa maksuton informaatio voisi toimia ensimmäisenä pieninä askeleena. Lähtökohdaksi tulisi toisin sanoen asettaa se, että kaikki länsimaissa tuotettu teknillinen, tieteellinen ja kulttuurinen informaatio on kolmannessa maailmassa vapaasti käytettävissä. Tämä on tietysti kova vaatimus ja lukijat voivat miettiä, mihin kaikkiin ongelmiin sen toteutuminen voisi johtaa. Informaation myynti kolmannen maailman maihin on kuitenkin asia, jota ei voida perustella millään muulla tavalla kuin, että elintasoerot halutaan pitää vähintäänkin nykyisen suuruisina ja mieluummin kasvattaa niitä edelleen.

Informaation maksuttomuus on jotain sellaista, joka voitaisiin toteuttaa nopeastikin. Siitä voitaisiin aloittaa.

Yhteenveto

Yhteenvedon omaisesti voidaan todeta, että kirjastonhoitajan ja informaation ammattit pystytään oikeuttamaan tavalla, joka muodostaa samalla myös ammattieettisen koodiston perustan. Kirjastonhoitajuuden taustalla on ajatus yhteisöllisesti sävyttyneestä tiedonvapaudesta. Se ei ole deontologisen liberalismiin tapainen hiljainen

(häpeiltävä?) oletus vaan julkisesti ja ylpeydellä esillä pidettävä yhteiskuntapoliittinen ideaali. Yhteisöllinen tiedonvapaus muodostaa hyvän perustelun sekä kirjastolaitokselle instituutiona, yksittäisen kirjaston palvelutoimintojen kehittämiseksi että kirjastonhoitajan ammattieteenkalle.

Tiedonvapaus sisältää toisistaan erottamattomina osatekijöinä sekä oikeuden tietoon että sananvapauden. Kumpikaan näistä ei ole lähtökohtaisesti yksilöllisesti toteutuva, liberalismiin tarkoittamassa mielessä ymmärretty yksilöoikeus. Oikeudet rakentuvat ja tulevat uusintetuksi yksilöiden toimesta yhteisöjen tuella. Kumpikin sisältää vahvan yhteiskuntakriittisen momentin. Kömpelösti suomeksi kääntyvä *empowerment*, toimintakykyistyminen tai valtaistuminen, olisi suotavaa saada vakiintumaan näistä oikeuksista käytävään keskusteluun.

Lukija voi tässä yhteydessä testata omia hiljaisia tai tiedostettuja lähtökohtiaan miettimällä esimerkiksi kaupallisen koneiston leviämisen roskakirjallisuuden tarpeellisuutta kirjastojen muutoin supistuvissa kokoelmissa. Neutraalisuuden vaatimus päättyisi luultavasti puolustamaan roskakirjallisuuden merkitystä asiakkaiden toivomuksiin vetoamalla. Julkilausuttu neutraalisuus ei kuitenkaan edistä sellaisen kyvykkyyden kehittymistä, joka vähitellen pystyy erottamaan hyvän huonosta. Roskakirjallisuutta voisi olla rajallisesti tarjolla, mutta kirjastonhoitajan ei tulisi suhtautua sen laatuun neutraalisti.

Tämän kysymyksen kääntöpuolella on yhteiskuntakriittinen, vähälevikkinen, kaupallisen koneiston hyljeksimä kirjallisuus. Neutraalisuuden vaatimus luultavasti päättyisi luopumaan tällaisen kirjallisuuden jäljittämiseen ja hankkimiseen, ja jälleen asiakkaiden ääneenlausuttuihin toivomuksiin, tai oikeammin sanottuna niiden esittäminen jättämiseen vetoamalla. Julkilausuttu neutraalisuus ei kuitenkaan edistä monipuolisen, yhteiskuntakriittisen ajattelutavan kehittymistä. Vähälevikkistä yhteiskuntakriittistä kirjallisuutta tulisi jatkuvasti pitää tarjolla, vaikka sille ei välitöntä kysyntää ilmenekään.

Yhteisöllisesti sävyttyneen tiedonvapauden kysymyksissä ollaan yhteisön eettisten toiveiden ja yksilöiden moraalisten oikeuksien ristiriitojen kyllästävässä välimaastossa. Yksilöllä on moraalisesti ja laillisesti oikeus tehdä tekoja, jotka ovat yhteisön kannalta eettisesti tuomittavia. Toisaalta yksilöllä on moraalisesti ja laillisesti oikeus

jättää tekemättä tekoja, jotka ovat yhteisön kannalta eettisessä mielessä suotavia ja joskus jopa välttämättömiä. Kummassakaan tapauksessa julkilausuttu neutraalisuus ei edistä yhteisön tärkeänä pitämien eettisten arvojen omaksumista ja toteutumista.

Monet tässä viitteen omaisesti käsitellyistä kysymyksistä ovat hyvin vaikeita sekä käytännössä että teoreettisesti. Yllättäen teoreettisessa katsannossa vaikein on kysymys, miksi normeja pitäisi ylipäättään noudattaa (*Why be moral?*). Tämä viimeisin kysymys on luonteeltaan jo sellainen, että se lankeaa kokonaan tieteen alueen ulkopuolelle. Kysymys on perusluonteeltaan metafyyminen ja sen vuoksi tieteen tavoittamattomissa. Kysymys on kuitenkin todellinen eikä vaikeneminen tai väistely edistä sen ratkaisemista.

Lähdeluettelo

- Airaksinen, Timo, toim. (1991). *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Beck, Ulrich (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. Translated by Mark Ritter. London: Sage Publications.
- Beck, Ulrich (2000). *The Brave New World of Work*. Translated by Patrick Camiller. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995). *The Normal Chaos of Love*. Translated by Mark Ritter and Jane Wiebel. Cambridge: Polity Press.
- Bellah, Robert N.; Madsen, Richard; Sullivan, William M.; Swidler, Ann & Tipton, Steven M. (1992). *The Good Society*. New York: Vintage Books.
- Haywood, Trevor (1995). *Info-Rich – Info-Poor. Access and Exchange in the Global Information Society*. London: Bowker Saur.
- Held, David (1987). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Ilmonen, Kaj, toim. (1993). *Kestävyyskoe. [Kirjoituksia 90-luvun Suomesta]*. Tampere: Vastapaino.

- Jonas, Hans (1984). *The Imperative of Responsibility. In Search of an Ethics for the Technological Age*. Translated by Hans Jonas with the Collaboration of David Herr. Chicago: The University of Chicago Press.
- Julkunen, Raija (1993). *Suomalainen sukupuoli – esimoderni, moderni, toisenlainen moderni vai liian moderni*, s. 281–304. Teoksessa (Ilmonen 1993).
- Julkunen, Raija (1994). Hyvinvointivaltiollisen professioprojektin katkos. *Tiede & Edistys*, 19(3):200–213.
- Julkunen, Raija (1995). Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa Eräsaari, Leena; Julkunen, Raija & Silius, Harriet, toim., *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*, s. 88–107. Tampere: Vastapaino.
- Kautto, Vesa (1996). Tietoverkkoihin liittyviä eettisiä näkökohtia. *Informaatiotutkimus*, 15(3):92–100.
- Kuronen, Timo & Pekkarinen, Päivi (1995). Tieto ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Kuronen, Timo, toim., *Tiikerinloikka. Kirjastot tiedon viidakossa*, s. 143–171. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Kytömäki, Päivi (1996). Korkeakoulukirjaston arvot ristipaineissa. Kirjastotoimen ja tiedonvälityksen eettisiä kysymyksiä. *Signum*, 29(5):98–102.
- MacIntyre, Alasdair (1985). *After Virtue. A Study in Moral Theory*. London: Duckworth, second edition.
- Nieminen, Hannu (1998). Viestintä ja demokratia. Kohti pluralistista julkisuutta? Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto, toim., *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*, s. 275–299. Juva: WSOY.
- Nordenstreng, Kaarle & Lehtonen, Jaakko (1998). Hyvän ja pahan kierrätystä. Viestinnän etiikan perusteita. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto, toim., *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*, s. 253–272. Juva: WSOY.

- Nurminen, Tuulikki (1997). *Rakenteellinen kehittyminen ja tietoineiston saatavuus korkeakoulukirjastossa. Ohjaus- ja rahoitusjärjestelmien vaikutukset julkisten kirjastopalveluiden saatuuteen erityisesti Joensuun yliopistossa.* Yhteiskuntapolitiikan lisensiaattitutkielma, Joensuun yliopiston kirjasto, Joensuu.
- Okko, Marjatta (1987). Kirjastotyön etiikka ja ammatti-identiteetti. *Kirjastotiede ja informatiikka*, 6(4):105–113.
- Opetusministeriö (2001). *Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004.* Työryhmän muistio, Helsinki.
- Rawls, John (1988 [1971]). *Oikeudenmukaisuusteoria.* Suomentanut Terho Pursiainen. Porvoo: WSOY.
- Sandel, Michael J. (1982). *Liberalism and the Limits of Justice.* New York: Cambridge University Press.
- Sandel, Michael J. (1996). *Democracy's Discontent. America in Search of a Public Philosophy.* Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Sulkunen, Pekka (1993). *Suomalainen yhteiskunta ja suurten projektien loppu*, s. 207–234. Teoksessa (Ilmonen 1993).
- Thompson, Bruce E. R. (1994). Professional ethics and the problem of u.s. gpo document withdrawal and destruction requests. a viewpoint. *Journal of Government Information*, 21(4):297–304.
- Tronto, Joan C. (1993). *Moral Boundaries. A Political Argument for an Ethic of Care.* New York: Routledge.
- Tuomala, Matti (1997). *Julkistalous.* Helsinki: Gaudeamus.
- Zwass, Vladimir (1996). Ethical Issues in Information Systems . In Kent, Allen, editor, *Encyclopedia of Library and Information Science*, volume 57, suppl 20, pages 175–195. New York: Marcel Dekker, Inc.